

มองเศรษฐกิจและสังคมเมืองนครศรีธรรมราช จากวรรณกรรม

วิมล คำศรี

นักปราชญ์ทางภาษาและวรรณกรรมเชื่อว่า วรรณกรรมเป็นกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตและสังคมของมนุษย์ นักปราชญ์บางคนถึงกับกล่าวขานว่า หากต้องการรู้จักสภาพชีวิตและสังคมของมนุษย์ยุคใด สมัยใด ก็ให้ศึกษาจากวรรณกรรมของมนุษย์ในยุคนั้นสมัยนั้น

อาศัยแนวคิดนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอพิจารณาศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมโดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑. **ลักษณะทางภูมิศาสตร์ :** บั้จายสำคัญในการกำหนดลักษณะของเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช พบว่าเมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศดังนี้ คือ

ก. **ลักษณะภูมิประเทศ** เมืองนครศรีธรรมราชมีพื้นที่บางส่วนอยู่ติดกับทะเล มีแม่น้ำ ลำคลอง ลำบางซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างท้องถิ่นต่างๆ โดยอาศัยเรือซึ่งใช้แรงงาน แรงลม เช่น เรือพาย เรือใบ เป็นต้น เส้นทางต่างๆ เหล่านี้จะเชื่อมโยงต่อกัน และมีทางออกสู่ทะเลในที่สุด ดังปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองนี้ว่า

ไปไหนเหอ
 บุกน้ำข้ามเล
 ผักบุงอยู่ใต้
 จับปลาในคลองสี่สน

เจ้าเนื้อเย็นเหอ
 ๕ ๕ ๕
 ครนนำชนมา
 แม่ไม่ให้เล่นบนหาดทราย
 ๕ ๕
 นาชนเหอ
 ชวนเพื่อนไปจับเปี้ยว
 จวนเช้าตัวใหญ่
 ที่บางคลองควาย

พาน้องไปกันพ่อโนน
 จับปลาในคลองสี่สน
 หน่อไม้อยู่บน
 สองคนพระมารดา

แม่ไม่ให้เล่นบนหาดทราย
 ๕
 นำเหอหมันจะพาเจ้าลอยหาย
 เสียตายเจ้าคนเดียว
 ชินมาเขียวเขียว
 ที่บางคลองควาย
 ตกใจตั้งวาย!
 เพื่อนเหอช่วยพายไป

วลา

นอกจากจะมีพื้นที่บางส่วนของอุทิศทะเล แม่น้ำ ลำคลอง และลำบางคังกล่าวแล้ว
 เมืองนครศรีธรรมราชยังมีพื้นที่บางส่วนของที่เป็นป่า ภูเขา ควน เนิน และที่ราบ โดยเฉพาะที่ราบ
 ซึ่งใช้สำหรับเป็นที่ทำนานั้น มักจะมีแอ่งน้ำ (หนองน้ำ) อยู่ด้วยเสมอ ดังเพลงกล่อมเด็กที่ว่า

ไปขัวเหอ
 ตัดได้มานุด
 ใครเหลยจะได้ช่วยซัก
 ทำเชือกผูกเปล
 ไปเขาเหอ
 ทำบ่วงให้กว้างกว้าง
 ช้างสี่ห้าร้อย
 คล่องช้างในภูเขาเขียว
 ตากข้าวเหอ
 ใ้แก่เจ้านานวล
 ตัวหนึ่งถูกกับไม้ซ้อน
 ชวนเพื่อนลงกิน

ไปตัดย่านพุด
 ทำเชือกผูกเปล
 ใครเหลยจะได้ช่วยเว
 เวเล่นทุกวันไป
 ไปตัดหวายเลามาคล้องช้าง
 คล่องช้างในภูเขาเขียว
 ไม่เหมือนช้างน้อยน้องตัวเดียว
 ตัวเดียวเปรี๊ยะลึงโลด
 ตากไว้ชายควน
 ชวนเพื่อนลงกิน
 ตัวหนึ่งหมันยอนกับก้อนดิน
 สองตัวใ้แก่ลายตอก

ฝนตกเหอ	ตกลงนาฉา
เจ็บใจแม่แมงดา	บินมาพันไป
หนองหน้ทั้งหนอง	แมงดาออกทองหมันไม่ไข่
บินมาพันไป	เจ็บใจแม่แมงดา

ฯลฯ

ลักษณะภูมิประเทศของเมืองนครศรีธรรมราช เท่าที่รู้จักจากเพลงกล่อมเด็ก ดังได้ยกมาพิจารณานี้ สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ซึ่งนักวิชาการได้บันทึกไว้หรือเขียนไว้เป็นตำรา และสารคดีทางวิชาการ ดังเช่น

ประทุม ชุ่มเฟิงพันธ์^๑ และศรีศักร วัลลิโภดม^๒ ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ต่างให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศของเมืองนครศรีธรรมราชไว้ตรงกันว่า เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองชายทะเลที่มีทิวเขา แม่น้ำ ลำคลอง ที่ราบริมทะเล และที่ราบสูงใกล้เคียง ทิวเขาที่สำคัญได้แก่ ทิวเขานครศรีธรรมราช เป็นต้น มีแม่น้ำที่สำคัญ เช่น แม่น้ำตาบี แม่น้ำปากพนัง เป็นต้น คลองที่มีชื่อ เช่น คลองชะเมา คลองหัวไทร คลองเชียรใหญ่ และคลองแดน เป็นต้น แม่น้ำลำคลองเหล่านี้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อภารกิจต่างๆทั้งภายในบริเวณนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง

ข. **ลักษณะภูมิอากาศ** จากการศึกษาเพลงกล่อมเด็กพบว่า ลักษณะภูมิอากาศของเมืองนครศรีธรรมราช มีเพียง ๒ ฤดูกาล คือ ฤดูแล้ง (ประมาณเดือนสามหรือเดือนกุมภาพันธ์) และฤดูฝน (ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนหกคือพฤษภาคม จนกระทั่งถึงเดือนยี่คือเดือนมกราคม) โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

เดือนสามเหอ	ไปรับนางงามมาเก็บข้าว
เก็บเถิดแม่เจ้า	เก็บข้าวในนา
แนะทางให้เจ้าไป	ไอนต้นไทรอยู่ในป่า
เก็บข้าวในนา	ต้นหว้าหัวนาเดิน

๑. ประทุม ชุ่มเฟิงพันธ์, "อาณาจักรตามพรลิงค์" ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๔-๑๕.

๒. ศรีศักร วัลลิโภดม, "ชุมชนโบราณในภาคใต้" ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช, หน้า ๓๐-๓๖.

ปลุกรักเหอ	ปลุกไว้ชายลุ่ม
ฤดูเดือนหกฝนตกชุก	ห่อหุ้มรักไว้ไม่สมควร
พ่อแม่บอกว่าเขาไม่สมควร	พี่ชายมารักเอาแต่ส่วน
ห่อหุ้มรักไว้ไม่ควร	ต่อไปอย่าควรปลุก
ฟ้าลั่นเหอ	ลั่นมาคึกคึก
ลั่นต้นลั่นลึก	ลั่นฟ้าลั่นฝน
ลั่นน้กอยู่ไม่ได้	เดือนอ้ายมาแล้วแม่หน้ามด
ลั่นฟ้าลั่นฝน	ลั่นคนทำนาหาล้า

ฯลฯ

จากตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาพิจารณาศึกษานี้ แสดงให้เห็นว่าเมืองนครศรีธรรมราชมีเพียง ๒ ฤดูเท่านั้น คือ ฤดูแล้งกับฤดูฝน ซึ่งตรงกับเอกสารทางวิชาการที่นักวิชาการได้บันทึกไว้ กล่าวคือมีนักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะภูมิอากาศเมืองนครศรีธรรมราชไว้ว่าเมืองนี้มีฝนตกชุก มีฤดูกาลเพียง ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อนกับฤดูฝน ในปีหนึ่งๆ เป็นฤดูฝนประมาณ ๘-๙ เดือน เป็นฤดูร้อน (ฤดูแล้ง) เพียง ๓-๔ เดือนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะได้รับลมมรสุมทั้ง ๒ ทาง คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ^๑

สภาพภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศดังกล่าวมานี้ยังผลให้เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ อันเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่จะทำให้เศรษฐกิจและสังคมของเมืองนี้ดีไปด้วย

๒. อาชีพสำคัญของประชากร : ปัจจัยหลักแห่งเศรษฐกิจและสังคม

อาชีพสำคัญของประชากรเมืองนครศรีธรรมราช สอดคล้องกับสถานภูมิศาสตร์ของเมืองนี้ กล่าวคือประชากรจะประกอบอาชีพสำคัญตามลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่ตนอาศัยอยู่ จากหลักฐานที่ปรากฏในวรรณกรรมพบว่า ประชากรในเมืองนี้มีอาชีพสำคัญอยู่หลายประการ เช่น การกสิกรรม การประมง การหาของป่า การช่างฝีมือ และการค้าขาย เป็นต้น

๑. ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, "ภาคใต้ของประเทศไทย" ในวิชา ฉบับชีวิตไทยสมัยใหม่ ครั้งที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๕) : ๕-๑๐.

ก. การกสิกรรม การกสิกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมมีหลายประการ เช่น การทำนา การทำไร่ และการทำสวน เป็นต้น การทำนาปรากฏในวรรณกรรมมากกว่าการทำไร่และทำสวน พืชเศรษฐกิจสำคัญในด้านการกสิกรรมของเมืองนี้ มีข้าว มะพร้าว และช่วงต่อมามียางพาราเพิ่มชนิดอีกประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ก็มีพืชผักสวนครัว เช่น พักทอง พักเขียว ผักขม เป็นต้น และพืชผลพื้นเมืองอื่นๆ เช่น ตาลโตนด จากส้ม และผลไม้ชนิดต่างๆ เป็นพืชเศรษฐกิจในครัวเรือน

โปรดสังเกตวรรณกรรมที่กล่าวถึงการกสิกรรม พืชผลที่สำคัญและพืชผลพื้นบ้านดังต่อไปนี้

การทำนาปลูกข้าว :

มีวรรณกรรมกล่าวถึงการทำนาปลูกข้าวอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น

เดือนหกเหอ	คางคกไถนา
ลูกเขียดตอนกล้า	ปูนาเล่นดำ
หอยข่างหอยโขง	โก้งโค้งย้งดำ
แมงคางคกดำ	ค้ำค้ำส่งนมน้อง

ฯลฯ

การทำสวน :

เท่าที่พบหลักฐานในวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชแสดงให้เห็นว่า พืชที่ปลูกในสวนของประชากรเมืองนี้มีหลายชนิด เช่น ยางพารา มะพร้าว หมาก พลู ทุเรียน กล้วย เป็นต้น มีวรรณกรรมกล่าวถึงพืชผลเหล่านี้อยู่มากเช่น

ปริศนา : “โอ้ไทรเหอโก้งโค้งโมงคิง ดิงเราเรา พอน้ำขาวออกหรอยจิง หันหลังให้”

เฉลยว่า : คนตัดยาง หรือคนกรีดยางพารา

ปริศนา : “โอ้ไทรเหอ เจียงไม้พุก ถูกไม้แก่น แทนดินสอบ่อน้ำใส”

เฉลยว่า : มะพร้าว

ฯลฯ

การทำไร่ : พืชที่ปลูกในไร่ นอกจากเป็นข้าวแล้ว ยังมีพืชล้มลุกอื่น ๆ อีกเช่น
เผือกมัน เป็นต้น ดังเพลงกล่อมเด็กที่ว่า

ไปไหนเหอ	พาน้องไปกิน
วางไร่ ปลูกมัน	มันเหอหมั่นไม่ลงหัว
แผ่นดินหมั่นดี	แต่พันธุ์หมั่นชั่ว
มันไม่ลงหัว	สาวย่านให้วัวกิน

ฯลฯ

การกสิกรรมเหล่านี้อาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ เช่น อาศัยน้ำฝนและปุ๋ยธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำนาที่มีช่วงเวลาจำกัด ปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปีนั้นชาวไร่ชาวนาก็จะได้รับผลทางด้านกสิกรรมน้อย เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาลแล้ว ชาวนาชาวไร่จะมัวโอ้อ่อยไม่ได้ จะต้องรีบประกอบกรกสิกรรมให้ทันกาล มิฉะนั้นจะได้รับผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร เป็นต้นว่าเมื่อถึงเดือนอ้าย คือเดือนธันวาคมแล้ว ถือว่าหมดช่วงเวลาหรือหมดฤดูกาลทำนา ผู้ใดยังขึ้นทำอยู่ต่อไปอีกก็จะเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ เพราะเหตุว่าพอถึงเดือนสาม คือราวเดือนกุมภาพันธ์ จะเป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้ว ดังเพลงกล่อมเด็กบทที่ว่า “เดือนสามเหอ ไปรับนางโหมงามมาเก็บข้าว” ซึ่งยกมากล่าวแล้วข้างต้น ผู้ที่ทำนาหลังเดือนอ้ายหรือเดือนธันวาคมก็จะเสียประโยชน์ คือ ข้าวที่ปลูกไว้จะกลับกลายเป็น “ข้าวม่าน” ไปหมด เพราะชาคน้ำหล่อเลี้ยงลำต้น

อย่างไรก็ตามกระบวนการผลิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการกสิกรรมนี้ “ที่ดิน” และ “แรงงาน” เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ แรงงานที่ประชากรใช้ คือแรงงานคนและแรงงานสัตว์อันมีวัว ควาย เป็นต้น

ข. การประมง

ผู้คนในเมืองนิยมจับสัตว์ในทะเล แม่น้ำลำคลอง ลำบางต่าง ๆ สัตว์ที่จับมี ปลา กุ้ง ปู หอย และปูแสม หรือที่ชาวเมืองนี้เรียกกันติดปากว่า “ปลิว” เป็นต้น สัตว์น้ำที่จับมาได้ นอกจากจะถูกนำมาใช้ปรุงอาหารทันทีในวันนั้น ๆ แล้ว ยังมีการเก็บรักษาไว้เผื่อวันข้างหน้าอีกด้วย วิธีการเก็บรักษาหรือถนอมไว้ เป็นวิธีการถนอมอาหารแบบง่าย ๆ คือ แปรสภาพของสดมาเป็นของแห้ง หรือเป็นของหมักดอง เช่น “ปลิวดอง” (ปูเค็ม) เป็นต้น การถนอมอาหาร

เหล่านี้ อาศัยธรรมชาติเป็นสำคัญ อันมีแสงอาทิตย์ เกือบ หรือน้ำทะเลเป็นเครื่องปรุง อาศัยแรงคนเป็นผู้ผลิต ไม่ได้ทำเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งต้องใช้เครื่องจักรอย่างปัจจุบัน โปรดพิจารณาเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ไปไหนเหอ	พาน้องไปกันพอนเน
บุกน้ำข้ามเล	จับปลาในคลองสี่สน
ผักบึงอยู่ใต้	หน่อไม้อยู่บน
จับปลาในคลองสี่สน	สองคนพระมารดา
น้ำขึ้นเหอ	ขึ้นมาเขียวเขียว
ชวนเพื่อนไปจับเป็ย	ที่บางคลองควาย
จวนเข้ตัวใหญ่	ตกใจกังวล!
ที่บางคลองควาย	เพื่อนเหอช่วยพายไป
บ้านนี้แก้วข้าเหอ	ข้าวระบือลือมาว่าสาวมาก
สาวครกสาวสาก	สาวฉกหัวลอย
วันพระแปดค่ำ	พายเรือ งามทอย
สาวฉกหัวลอย	งามทอยเมื่อวันพระ

ฯลฯ

ก. การหาของป่า

ป่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร นานาชนิดล้วนมีค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนี้ โดยเฉพาะสัตว์ป่า เจ้านครเคยส่งเป็นของขวัญให้แก่อังกฤษอีกด้วย

การหาของป่าของชาวนครศรีธรรมราชผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของเขาอยู่มาก จากการศึกษาเพลงกล่อมเด็กพบว่า ชาวนครศรีธรรมราชได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากของป่า เขาจะใช้ของป่าตั้งแต่การนำเอาพืชเล็ก ๆ ประเภทเถาวัลย์ ตลอดจนพันธุ์ไม้ขนาดใหญ่มาใช้ประโยชน์ เป็นต้นว่านำเอาเถาวัลย์มาใช้ทำเชือก นำเอาไม้ขนาดใหญ่มาทำเรือ อาคารบ้านเรือน และเครื่องใช้อื่น ๆ นำเอาผลหมากรากไม้ตลอดจนของมีค่าอื่น ๆ มาใช้เป็นอาหารและสินค้า นอกจากพืชแล้ว ชาวนครศรีธรรมราชยังนำเอาสัตว์ป่าบางชนิดมาใช้ประโยชน์อีกด้วย เช่น นำเอาช้างป่ามาใช้แรงงาน เป็นต้น โปรดพิจารณาเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ไปเขาเหอ
ทำห้วงให้กว้างกว้าง
ข้างนี้สำหรับร้อย
คล้องช้างในภูเขาเขียว

ไปเหนือเหอ
หัวตำทำย่ำ
เขี้ยวเหล็กสักจอก
สำหรับไว้ทำเรือเข

พืชนเหอ
เที่ยงเที่ยงสายสาย
แหวะเดี่ยวก่อนตำพืชน
หยุดพักหายใจ

ไปป่าเหอ
ฝนเหอหม่นเร็วลงตามกลอน
เงยแถบหลังคา
ผ้าผ่อนน่องเปียกเสียหมดสิ้น

ไปตัดหวายเลามาคล้องช้าง
คล้องช้างในภูเขาเขียว
ไม่เหมือนช้างน้อยน้องตัวเดียว
ตัวเดียวเปรี้ยวถึงโลก

ไปซื้อเรือสักลำ
สำหรับไว้ทำเรือเข
ไปออกหัวเมืองชายเล
เขเล่นกลางเลหลวง

หาบหนูนมาขาย
หยุดพักหายใจ
ฉานเอื้อหนุนเต็นท์สักก้อน
แดดอ่อนค่อยคลาไป

ไปหลบหลังควาให้น้องก่อน
ผ้าผ่อนน่องเปียกเสียหมดสิ้น
น้ำตานองไหลอยู่ริ้น
นั่งกินแต่น้ำตา

๖๗๖

ง. การช่างฝีมือ

งานช่างฝีมือที่พบในเพลงกล่อมเด็ก มีการทอผ้าและการทำเรือ เป็นต้น โดยเฉพาะการทอผ้านั้นเป็นงานช่างฝีมือที่สำคัญ และแพร่หลายมากกว่าการทำเรือ ในเพลงกล่อมเด็กได้พูดถึงการทอผ้าไว้ว่า การทอผ้าเป็นภาระหน้าที่ของสตรี การทอผ้านอกจากจะทำขึ้นใช้ในครัวเรือนแล้ว ยังทำขายหรือแลกเปลี่ยนกับวัตถุสิ่งของอื่นอีกด้วย โปรดสังเกตตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กข้างล่างนี้

ทอหูกเหอ
น้ำไหลไต่เก
ผืนหนึ่งพอนุ่ง
ทอลายลูกหวาย

ทอพิมพ์เส
ทอลายลูกหวาย
ผืนหนึ่งพอขาย
สำหรับพี่ชายนุ่ง

๖๗๖

อาชีพงานช่างฝีมือโดยเฉพาะการทอผ้าเป็นที่ยอมรับกันทั้งหัวเมืองภาคใต้และเมืองหลวงว่าฝีมือการทอผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเยี่ยม โปรดพิจารณาผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราชจากเพลงกล่อมเด็กข้างล่างนี้

เมืองคอนเหอ	มีผ้าลายทองเป็นพับพับ
จัดเป็นสำรับ	ประดับทองห่างห่าง
จะนุ่งก็ไม่สม	จะห่มก็ไม่ควรเจ้าเอวบาง
ประดับทองห่างห่าง	สำหรับขุนนางนุ่ง

ว ล ฯ

ที่กล่าวว่าผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราชแพร่หลายมาก และแพร่หลายไปจนถึงในเมืองหลวงนั้น มีหลักฐานปรากฏชัดในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนวรรณคดีเอกเรื่องหนึ่งของไทย คือ มีข้อความตอนหนึ่งว่า ขุนช้างนุ่งผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราชไปเป็นเพื่อนเจ้าบ่าวเมื่อครั้งพลายแก้วแต่งงานกับนางพิม ดังบทเสภาตอนหนึ่งว่า

“คิดแล้วอบน้ำนุ่งผ้า ยกทองของพระยาละครให้” พระยาละครในที่นี้คือเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั่นเอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสันนิษฐานว่าเสภาตอนหนึ่งแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

แสดงให้เห็นว่าผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราช แพร่หลายถึงกรุงเทพมหานครและเป็นที่รู้จักทั้งพระมหากษัตริย์และขุนนางผู้ใหญ่

จ. การค้าขาย

การค้าขายของชาวนครศรีธรรมราชเกี่ยวข้องกับอาชีพต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น คือ สินค้า หรือวัตถุสิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยน ค้าขายซึ่งกันและกันส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากการประกอบอาชีพการประมง อาชีพกสิกรรม อาชีพการหาของป่า และอาชีพการช่างฝีมือ

การค้าขายสินค้าเหล่านี้มิได้ทำเป็นบริษัท ห้างร้าน หรือเป็นกิจการที่ยิ่งใหญ่ แต่เป็นลักษณะการค้าขายขนาดเล็ก โครมมีผลผลิตใด มีเหลือกินเหลือใช้ ก็นำมาแลกเปลี่ยนเป็นสินค้า พ่อค้าแม่ขายก็ไม่ค่อยชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการค้า จึงพบว่ามีกรพูด “ทองแดง” หรือพูดภาษากลางไม่ถูกต้องอยู่เสมอ ๆ ดังเพลงกล่อมเด็กที่ว่า

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานเสภา” ใน เสภาขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒.

ลูกสาวเหอ	ลูกสาวชาวบ้านกลาง
ร่างเล็กเอวบาง	ปลกร้านขายของ
บีนชายผ้า	บีนหน้าขายทอง
ปลกร้านขายของ	นึ่งขายแต่ทองแดง

ฯลฯ

การค้าขายในเมืองนี้ นอกจากมีการจำหน่ายสินค้าระหว่างคนเมืองนครศรีธรรม-
ราชด้วยกันแล้ว จากหลักฐานที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นของเมืองนี้พบว่าเมืองนี้น่าจะได้
ติดต่อกับค้าขายกับเมืองอื่น ๆ อีก ดังเช่นมีวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชกล่าวถึงอำเภอ
ปากพนังไว้ว่า

“น้ำมากปากนัง	สองฝั่งสองคลอง
ทำเรือยาวเข้าได้	คนท้ายหมื่นขายของ
น้ำมากปากคลอง	เรือนองเรือน้อยเรือใหญ่
มีทั้งเรือไฟเรือกำปั่น	จอดกันเรียงรายสองฝ้ายสองฝั่ง
น้ำมากปากนัง	เขาดังตำนภาษี
เขาดังตำนภาษี	เสียค่าภาษีเพราะมีโรงตำน
อำเภอปากนัง	เขาดังกงสุล
มีที่ว่าการ	เขาดังศาลตัดสิน
ความเฟื่องอาญา	ไม่ว่าไทยจีน
ตั้งศาลตัดสิน	มาอยู่ที่เรือนจำ
ถัดไปประทก	เขายกโรงหน้า
ผู้คนอยู่คร่ำ	หยุดที่สำนัก
โรงศาลอุตร	ห้วนนอนโรงพัก
ยึดที่สำนัก	ที่พักพวกพล
ปี่มจิริมคลอง	เขาจองถนน
ตามแถวถนน	มีคนค้าขาย
เจ้าขุนมูลนาย	มากมายมั่งมี
พิลึกตึกกวัน	โรงร้านโรงสี”

ฯลฯ

นอกจากนี้ ชื่อบ้านนามเมืองของนครศรีธรรมราช ที่มีคำว่า “ท่า” นำหน้านั้นมีอยู่จำนวนมาก เช่น ท่าเรือ ท่าแพ ท่าซึก ท่าม้า ท่าวัง ท่าซึก ท่าโพธิ์ ฯลฯ ชื่อเหล่านี้จะนับในเรื่องการค้าขายแต่อดีตของเมืองนี้อยู่บ้าง นักประวัติศาสตร์ควรจะได้ศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

๓. สังคมเมืองนครศรีธรรมราช

วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมเมืองนครศรีธรรมราชหลายประการ ในที่นี้ขอยกมาเสนอเพียง ๒ ประการคือ ค่านิยมกับความเชื่อเท่าที่ศึกษาวิเคราะห์ได้จากวรรณกรรมท้องถิ่นบางประเภทดังนี้

๓.๑ ค่านิยม

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้โดยเฉพาะเพลงกล่อมเด็กในท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมนี้หลายลักษณะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของคนในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชหลายประการ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับตัวบุคคล ค่านิยมเกี่ยวกับระบบครอบครัว ค่านิยมเกี่ยวกับกลุ่มชนและสถาบันทางสังคม ค่านิยมเกี่ยวกับจารีตประเพณี และค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรมเฉพาะท้องถิ่น โปรดพิจารณาค่านิยมต่าง ๆ จากเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ก. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหาสะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น

บ้านหน้แก้วชำเหอ	เขาบ่ถือมาว่าสาวมาก
สาวครกสาวสาก	สาวเขียกสาวปอ
สาวหูกสาวฝ้าย	สาวไม่รู้ทอ
สาวเขียกสาวปอ	สาวไม่รู้ทอหูก
พี่บ้าน้อยเหอ	มานี่นวลน้องอ้อขอตตาม
มานี้เถิดเหอพี่ไฉมงาม	กรรวน้องให้ถ้วนสักสามที
นโมกข์	รู้มั่งหรือพ้อเนื้อดี
กรรบน้องให้ถ้วนสักสามที	ช้ตัวนโมให้

ฯลฯ

จากตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมส่วนหนึ่งว่าบุคคลที่สังคมนครศรีธรรมราชยกย่องนั้น หากเป็นสตรีต้องมีคุณสมบัติอันสำคัญประการหนึ่งในคุณสมบัติหลาย ๆ ประการ คือต้องขำขันขานานูใน “กิจบ้านงานเรือน” อันมีการทอหูก เป็นต้น หากเป็นผู้ชาย ก็ต้องมีคุณสมบัติอันสำคัญประการหนึ่งในคุณสมบัติหลาย ๆ ประการเช่นกัน คือต้อง “รูหนังสือ” ดังนั้ เป็นต้น

ข. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหาสะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับระบบครอบครัว

เช่น

นอนตำแหวน้องนอน	สายสมรอรทัยสุดใจพี่
ความเจ็บความไข้กำไ้มมี	ขวัญพี่อย่าร้องเหลยน้องเหย
ไปอย่าตายอยู่ใกล้แค้น	ไต่อุ้มชูดูแลแม่ทราวมเขย
ขวัญพี่อย่าร้องเหลยน้องเหย	เกิดมาเรามีกรรม
เดือนขึ้นเหอ	ขึ้นมาเป็นแสง
น้ำเต้าพอทราวมแกง	หวงไว้ทำไหร
หวงไว้นานนนาน	ไอ้ไม้กลางบ้านหมั่นลักไซ
หวงไว้ทำไหร	น้ำเต้าพอทราวมแกง

ฯลฯ

จากเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมส่วนหนึ่งเกี่ยวกับระบบครอบครัวว่าในระบบครอบครัวของคณนครศรีธรรมราชนั้น ญาติผู้ใหญ่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะใส่ใจอนุเคราะห์เลี้ยงดูผู้เยาว์หรืออ่อนอาวุโสกว่า และเมื่อสมาชิกในครอบครัวเติบโตพอจะมีคู่ครองได้ บิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ก็ไม่ควรจะหวงไว้ แต่ควรจัดการให้มีคู่ครองที่ดีและเหมาะสมต่อไป พฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นค่านิยมที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับระบบครอบครัวของคณนครศรีธรรมราช ดังนั้ เป็นต้น

ค. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหาสะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับกลุ่มชนและสถาบันทางสังคม เช่น

พี่ไปเหอ	หนองบัวหนองไทรไม่ใช่แค้น
พริตพี่พริตแม่	พริตญาติวงศ์พงศา

ฉันหน้าไปเห็นพี่ขุนทอง	ไม่เหมือนหน้าน้องทั้งสองรา
พรักฎาติวงศ์พงศา	บากหน้าไปเมืองไกล
เข้าเข้าเหอ	พระเจ้าทนายีนบาตร
คตข้าวใส่ถาด	คตทั้งข้าวบาตรข้าวบิณฑ์
กรวดน้ำตั้งจิตอธิษฐาน	ให้พ่อรูปหงส์นงคราญท่านได้กิน
คตทั้งข้าวบาตรข้าวบิณฑ์	กินเกิดพ่อทนต์หัว
ตันพร้าวเหอ	ตันพร้าวทางบิต
แก้วคิดสืบคิด	ตันเหอมาคิดกับสีกา
สีกาพาวรของตันไป	ตันพาผ้าใบสีกามา
ตันเหอมาคิดกับสีกา	ทำให้วักดวง

ฯลฯ

จากเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่าเพลงกล่อมเด็ก สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมเกี่ยวกับกลุ่มชนและสถาบันทางสังคมได้ส่วนหนึ่ง ในที่นี้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชว่า คนในท้องถิ่นนี้รักพวกพ้อง ยกย่องถิ่นกำเนิดของตน พอใจในกลุ่มชนเดียวกัน

ส่วนค่านิยมเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมนั้น ในที่นี้แสดงให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชยกย่องสถาบันศาสนาว่าเป็นสถาบันชั้นสูง เป็นสถาบันอันควรแก่การเคารพสักการบูชาและการทำบุญบำรุง บุคคลใดกระทำการใดอันเป็นผลเสียหายแก่สถาบันนี้จะถูกตำหนิ

ง. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหา สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับจารีต ประเพณี เช่น

หมากอ่อนเหอ	หย่อนลายกระแหย
ทุ่มเสียพ่อแม่	เล่นตามชายมา
บุกนำมาเทียมนม	บุกตมมาเทียมกลางขา
เล่นตามชายมา	หมากอ่อนหย่อนลายแหย

พี่บาวน้อยเหอ	บาวน้อยโถมงามคิดความโกรกกราก
คนทั้งเพนเขาคิดขอ	ผมหมอมาคิดลาถาก
คิดความโกรกกราก	ความอยากไม่คิดถึง

๖๑๖

อี่ซ่างแย็กเหอ	อี่เหม็ดรงทั้ง
รงเองถ้ายัง	ซิงรงของท่าน
ซิงเซี่ยกชาวว้ว	ซิงผัวชาวบ้าน
ซิงรงของท่าน	ชาวบ้านหมั้นรุมถาก

๖๑๖

จากเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่นนี้ว่า นิยมยกย่องและยึดมั่นในจารีต และประเพณีอันดีงามอย่างมั่นคง กล่าวคือหนุ่มสาวจะรักกัน อยู่กินกันเป็นคู่ผัวตัวเมียได้ก็ต่อเมื่อถึงวัยอันสมควร มีการสู่ขอและแต่งงานกันตามประเพณี และการมีคู่ครองนั้นต้องได้มาตามครรลองครองธรรม โดยเฉพาะสตรีต้องไม่หนีตามผู้ชายหรือย่อแอ้งเอาสามีผู้อื่นมาเป็นคู่ครองเป็นอันขาด

บุคคลใดมีพฤติกรรมฝ่าฝืนประเพณี ผิดจารีตของสังคม เช่น สตรีหนีตามผู้ชายหรือคนใต้เรียกกันติดปากว่า “หนีตามผัว” สตรีแย้งสามีผู้อื่นมาเป็นคู่ครอง ชายคิจะจจะจตุคร่าอนาจารสตรี ฯลฯ นอกจากสังคมจะปฏิเสธแล้ว ยังถูกสังคมประณามอีกด้วย

จ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหาสะท้อนค่านิยม เกี่ยวกับคุณธรรมเฉพาะท้องถิ่น เช่น

นกเขาขุคว้าวเหอ	เข้าเข้าจ้อแจ
ลูกไม่ฟังแม่	ฮึคที่ไเหน
รักแขกได้แขก	รักไทยได้ไทย
ฮึคที่ไเหน	ลูกไม่ฟังคำแม่
ต้นผักเบี่ยเหอ	พ่อไปหาเมียท่มลูกไว้กับไค
ท่มไว้กับแม่กับบ้ำ	แม่ย่ำก้าอยู่ไกล
ท่มลูกไว้กับไค	พ่อไปหาเมียอื่น

นางแม่เจ้าลูกเธอ	รักลูกอาธรรม์
รักแต่พระจันทร์	ราหูลูกน้อยแม่ไม่รัก
ลูกทำความดี	พระชนนีมาหาญนัก
ราหูลูกน้อยแม่ไม่รัก	เกิดศึกไม่วายเลย
ชนตกเหอ	ตกลงแซ่แซ่
กางซิงไปรับแม่	แม่เหอแก่มากกลางชน
แม่เขากงร่ม	แม่เรากางซิงโบมน
แม่เหอแก่มากกลางชน	ตกหนนหนทางเดิน
อ้แม่หา ^๕ ห่อ ^๕ แม่ ^๕ แหก ^๕ เหอ	ปากร้ายเหมือนแรกโค ^๕ เหลย ^๕ อ้คบ ^๕ หมัน ^๕ ได้
เข้ามานั่ง ^๕ แค้น ^๕	เอารากล่ำ ^๕ พตี ^๕ หัว ^๕ ให้
โค ^๕ เหลย ^๕ อ้คบ ^๕ กับ ^๕ หมัน ^๕ ได้	อ้ ^๕ แม่ ^๕ หา ^๕ ห่อ ^๕ ปาก ^๕ ร้าย ^๕ แรด

๖๑๖

จากเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรม ส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชว่า คนในท้องถิ่นนี้ยกย่องบุรุษที่ที่อยู่ในโอวาท ของบิดามารดา หรือผู้อาวุโส ยกย่องบุรุษที่มีความกตัญญูต่อกบพการี ยกย่องบุรุษ และสตรีที่มีคุณธรรมปิยวาจา หรือกัลยาณมิตร ยกย่องบุพการีหรือผู้อาวุโสที่มีความเป็นธรรม ปราศจากอคติและปฏิบัติหน้าที่อนุเคราะห์ผู้อ่อนอาวุโสกว่า ตามบทบาทที่เหมาะสม

๓.๒ ความเชื่อ คนในท้องถิ่นนครศรีธรรมราช มีความเชื่อหลายอย่าง เท่าที่ ศึกษาวิเคราะห์ได้จากเพลงกล่อมเด็กพบว่า คนในท้องถิ่นนี้เชื่อเกี่ยวกับแม่ชื่อ เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ เชื่อเรื่องชาตินี้ - ชาติหน้า เวทมนต์คาถา การลงเลขยันต์ อำนาจของทวยเทพประจำ แคนธรรมชาติ (เช่น เทพเจ้าแห่งทะเล เป็นต้น) เชื่อเรื่องเกี่ยวกับการตั้งชื่อ การทำขวัญ การ แก้บนบวงสรวง เรื่องฤกษ์ยามหรืออาถรรพณ์แห่งกาลเวลา ความเชื่อเกี่ยวกับอันิสงส์แห่ง การบำเพ็ญกุศลในรูปแบบต่างๆ (เช่น การทำบุญด้วยการตักบาตร การฟังเทศน์ฟังธรรม และ การบวช เป็นต้น) และความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น

โปรดพิจารณาความเชื่อต่างๆ ดังกล่าวจากตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ก. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับแม่ชื่อ เช่น

น้องนอนเหอ	นอนให้หลับดี
แม่ชื่อทั้งสี่	มาช่วยพิทักษ์รักษา
อาบน้ำป้อนข้าว	มาช่วยรักษาเจ้าทุกเวลา
มาช่วยพิทักษ์รักษา	เด็กอ่อนนอนในเปล

ฯลฯ

ข. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับนรก - สวรรค์

เช่น

ขึ้นไหนคเหอ	ขึ้นเอาลูกกา
ใส่พกลงมา	ไม่ให้พ่อแม่ของกาเห็น
บาปใส่ลูกนก	ตกกรทงเป็น
ไม่ให้พ่อแม่ของกาเห็น	บาปใส่ลูกนกจอก

ฯลฯ

ค. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องชาตินี้ชาติ

หน้า เช่น

มีกรรมเหอ	สองราเรากรรม
บาปกึ่งบาปปลาน้องไม่ทำ	ขอพบพี่ชายกายภาคหน้า
ชาตินี้น้องมาหลงเกิด	เป็นพี่น้องกันเกิดพ่อเลิกฟ้า
ขอพบพี่ชายกายภาคหน้า	ทุกห้องชั้นฟ้าหวัน

ฯลฯ

ง. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา และการลงเลขยันต์ เช่น

ไก่อั้นเหอ	ขึ้นมารีตร้อง
ยกขึ้นตำเหวอน้อง	พายเรือแข่งกัน
เรือพี่มาตเคียน	เรือน้อยเขียนหัวลงยันต์
พายเรือแข่งกัน	ให้หนูกส์กวันเดียว

ฯลฯ

จ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องอำนาจของทวยเทพ
ประจำแดนธรรมชาติ เช่น

ไปเหนือเหอ	ไปเซ้อเรือสกัดำ
หัวท่าท้ายท่า	สำหรับไว้ทำเรือเซ
เซ้อเหล่าสกัดำ	ไปบอกหัวเมืองเจ้าเล
สำหรับไว้ทำเรือเซ	เซเล่นกลางเลหลวง

ฯลฯ

ฉ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องตงซ้อ และ
การทำขวัญ เช่น

ต้นกล้วยเขียวเหอ	ลูกแม่คนเดียวตงซ้อเจ้าแสงสุริฉาย
บายศรีเจ็ดชั้น	ทำขวัญลูกชาย
ตงซ้อเจ้าแสงสุริฉาย	ลูกชายแม่คนเดียว

ฯลฯ

ช. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการแก้บนบวง
สรวง เช่น

มารดาเหอ	รักเลี้ยงลูกมารักชายาก
พอลูกตกฟาก	แม่บนถวายเขาทอง
เดือนสี่เดือนห้า	ให้พ่อรับโนรามาลเล่นหลอง
แม่บนถวายเขาทอง	มาหลองสักคืนเดียว

ฯลฯ

ซ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามหรือ
อาถรรพณ์แห่งกาลเวลา เช่น

นอนเด็กเจ้านอน	หวางเมืองนครยังไม่วัน
ปีจอมาล่อกับปีกุน	ท่านผู้มีบุญจะออกมา
ปีชงเขาว่าหนัก	ปีหน้าจะหนักยิ่งหวา
เงินทองเสื่อผ้า	ไม่หากี่มาเอง

ฯลฯ

ฉ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์แห่ง
การบำเพ็ญกุศลในรูปแบบต่างๆ เช่น

เข้าเข้าเหอ	พระเจ้าตามายี่นบาตร
คตข้าวใส่ถาด	คตทั้งข้าวบาตรข้าวบิณฑ์
กรวดน้ำตั้งจิตอธิษฐาน	ให้พ่อรูปหงส์นงคราญท่านได้กิน
คตทั้งข้าวบาตรข้าวบิณฑ์	กินเกิดพ่อทูนหัว
แม่นางเหอ	แม่นางอุทัย
ผัดแบ่งแต่งไร	ไปพึ่งเทศนา
แม่ยกมือไหว้	ทั้งซ้ายทั้งขวา
ไปพึ่งเทศนา	สะโลโมทนาบุญ
ต้นพร้าวเหอ	ต้นพร้าวทางเอน
พี่บวชเป็นเณร	นางชีเข้าห้อง
ถือเจียนถือฉัตร	ถือพัดค้ำทอง
นางชีเข้าห้อง	ค่อยย่องขึ้นเรือนใหญ่

ฯลฯ

ญ. ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเสน่ห์ยา
แฝด เช่น

ลมพัดเหอ	พัดมาไรไร
สงสารพระอภัย	ไปเมืองลังกา
ถูกเสน่ห์เหล่ากต	ถูกมนตร์ของนางวัลลา
ไปเมืองลังกา	เล่นตามวัลลาไป

ฯลฯ

ความเชื่อต่างๆ ดังได้ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความ
เลื่อมใส ศรัทธาในหลักไสยศาสตร์ประการหนึ่ง กับพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง จึงสอดคล้อง

กับคำกล่าวที่ว่า “พุทธกับไสยไปด้วยกัน” ซึ่งหมายความว่าคนเมืองนครศรีธรรมราชมีความเชื่อทั้งหลักพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ควบคู่กัน

การมองสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองนครศรีธรรมราช จากวรรณกรรมที่ข้าพเจ้าได้นำเสนอมานี้ เป็นแต่เพียงความคิดเห็นของผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นผู้หนึ่งเท่านั้น จะมีข้อเท็จจริงสอดคล้องกับหลักฐานอื่น ๆ หรือไม่มากนักน้อยเพียงใดนั้น ขอให้เป็นที่ภาระหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือนักวิชาการที่จะพิจารณาศึกษากันต่อไป.

บรรณานุกรม

ก. หนังสือและบทความในหนังสือ

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา "दानานเสภา" ใน เสถาขุณข้างขุนแผน หน้า ๓๒ กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔.

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑.

รามคำแหง, มหาวิทยาลัย ศีลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘.

วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๐.

ข. บทความในวารสารและเอกสารอื่นๆ

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, "ภาคใต้ของประเทศไทย" วิชา ฉบับชีวิตไทยบักย์ได้ ครั้งที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๘) : ๘-๑๐.

วิมล คำศรี "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ และแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์" เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ท.๓๔๕ วรรณกรรมท้องถิ่น ภาควิชา ภาษาไทย วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๔ อัดสำเนา ๑๓๑ หน้า.

ค. สัมภาษณ์

เจียน ทับเพ็ญ,	ราษฎรอำเภอชะอวด	สัมภาษณ์,	๑๗	สิงหาคม	๒๕๒๓
กล้อย สุวรรณชมพู,	ราษฎรอำเภอเมือง	สัมภาษณ์,	๒๐	ตุลาคม	๒๕๒๓
กลาย อินทร์เมือง,	ราษฎรอำเภอดิษด	สัมภาษณ์,	๑๒	ธันวาคม	๒๕๒๓
แคล้ว วงศ์เมฆ,	ราษฎรอำเภอทุ่งสง	สัมภาษณ์,	๒๑	มิถุนายน	๒๕๒๔
จวน รักษาวงศ์,	ราษฎรอำเภอปากพนัง	สัมภาษณ์,	๑๐	กรกฎาคม	๒๕๒๔
ชน หนามา,	ราษฎรอำเภอลานสกา	สัมภาษณ์,	๒๓	กุมภาพันธ์	๒๕๒๔
แดง ใจแท้	ราษฎรอำเภอขนอม	สัมภาษณ์,	๑๓	มิถุนายน	๒๕๒๔
นน พิบูลย์	ราษฎรอำเภอร่อนพิบูลย์	สัมภาษณ์,	๒๗	เมษายน	๒๕๒๔
เนียบ ดิษฐแก้ว,	ราษฎรอำเภอนาบอน	สัมภาษณ์,	๒๐	มิถุนายน	๒๕๒๔
ประวิง หนุเกอ,	ราษฎรอำเภอหัวไทร	สัมภาษณ์,	๑๔	ธันวาคม	๒๕๒๔
พราย ฤทธิธม,	ราษฎรอำเภอนวาง	สัมภาษณ์,	๑๐	กุมภาพันธ์	๒๕๒๔
พลอย รุ่งพัฒน์,	ราษฎรอำเภอท่าศาลา	สัมภาษณ์,	๑๗	มีนาคม	๒๕๒๓
แรม สุรเมินทร์,	ราษฎรอำเภอพรหมคีรี	สัมภาษณ์,	๒๖	ตุลาคม	๒๕๒๓
เสรี มณีวรรณ,	ราษฎรอำเภอพิปูน	สัมภาษณ์,	๓๐	พฤศจิกายน	๒๕๒๓
หวน แก้วบรรจง,	ราษฎรอำเภอเชียรใหญ่	สัมภาษณ์,	๓๐	พฤษภาคม	๒๕๒๔
อรุณ บุญจำ,	ราษฎรอำเภอทุ่งใหญ่	สัมภาษณ์,	๑๒	ธันวาคม	๒๕๒๓